

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 930(477)(092)

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-31-137-140>**Василь Педич**

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

pedychwasyl@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8942-8374>ResearcherID: <https://publons.com/researcher/3026730/wasyl-pedych/>**Вікторія Тельвак**

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

viktoriatelvak75@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4671-743X>ResearcherID: <https://publons.com/researcher/3026747/viktoria-telvak/>

Поліщук Ю.А. Мирон Кордуба як історіограф, археограф і джерелознавець. – Черкаси: Вид. Ю.Чабаненко, 2019. – 274 с.

Анотація. У статті прорецензовано монографію Юрія Поліщука, присвячену вивченню історіографічної, археографічної та джерелознавчої діяльності Мирона Кордуби у контексті розвитку історичної науки в Україні наприкінці XIX – в першій половині XX ст. Проаналізовано структуру книги та методологію наукового пошуку. Відзначено наукову новизну дослідження, висловлено деякі зауваження та побажання. Зроблено висновок, що монографія Ю.Поліщука є комплексним дослідженням актуальної наукової проблеми: опрацьовано різноплановий історіографічний доробок попередників, досліджено значну кількість рукописних матеріалів, що зберігаються в архівах, запропоновано аргументований висновок про феноменальний внесок М.Кордуби до вітчизняної історичної науки, зазначено дослідницькі перспективи в подальшому опрацюванні теми.

Ключові слова: Мирон Кордуба, Юрій Поліщук, історіографія, археографія, джерелознавство.

Сучасна вітчизняна історіографія демонструє стрімке розширення предметного поля досліджень та поступовий відхід від домінації традиційної суспільно-політичної та соціально-економічної проблематики. Відрадіним явищем можна назвати появу історіографічних студій, зосереджених на вивченні творчого доробку попередніх поколінь українських істориків, особливо тих, наукова спадщина яких була вилучена з наукового обігу. Нинішній етап розвитку історичної науки робить все більш актуальним появу історіографічних праць, які постають як синтез попередніх напрацювань вітчизняного українознавства і дають можливість поглянути на наукові здобутки попередників з нової перспективи. Без сумніву, до таких праць відноситься й монографія Ю. А. Поліщука, в якій комплексно досліджується історіографічна, археографічна та джерелознавча діяльність Мирона Кордуби – видатного представника української історичної науки кінця XIX – першої половини XX століття. Варто погодитися з твердженням Автора, що «дослідження історіографічної та джерелознавчо-археографічної спадщини М. Кордуби дозволить аргументовано окреслити місце вченого в історіографічному процесі його доби» (с. 6).

Структура книги не викликає заперечень, вона є логічно вмотивованою і чітко підпорядкована меті та основним завданням дослідження. Поклавши в основу хронологічно-проблемний принцип викладу матеріалу (за винятком першого розділу, який має інше смислове навантаження), Автор послідовно в трьох розділах, з належною аргументацією розкрив всі важливі аспекти досліджуваної теми. Назви розділів відповідають змісту та заявленим завданням роботи.

При визначенні наукової новизни автор цілком правомірно наголосив, що це перше комплексне дослідження історіографічної, археографічної та джерелознавчої діяльності Мирона Кордуби. Окреслені основні завдання монографії повністю відбивають її мету. На наше переконання, аналіз рецензованої праці Ю. А. Поліщука свідчить, що він успішно впорався із заявленими дослідницькими завданнями.

Перший розділ книги присвячений огляду історіографії проблеми, аналізу джерельної бази дослідження та методології наукового пошуку. В історіографічному огляді автор виокремив декілька періодів, вказавши на особливості та характерні ознаки кожної із виділених груп

.....
історіографічного матеріалу, що дало можливість чітко окреслити найважливіші здобутки та упущення попередніх досліджень. Похвально, що Автор, констатуючи те, що радянська історіографія, фактично, обслуговувала ідейно-політичні потреби тоталітарної держави, відзначив появу «поодиноких глибоких аналітичних студій» про М. Кордубу, зокрема дослідження Я. Дашкевича та Д. Бучка. На його думку, праця останнього «на довгі роки стала програмовою при зверненні до джерелознавчої спадщини М. Кордуби» (с. 17). При аналізі сучасного історіографічного доробку Автор правомірно акцентує увагу на те, що «залишилося поза увагою» та вказує на резерви для подальших досліджень, зокрема, на рецензійну складову спадщини вченого, на рецепцію його наукового доробку в гуманітаристиці тієї доби тощо. Підсумовуючи історіографічний огляд, Ю. А. Поліщук констатує значний поступ кордубіани за роки української незалежності, разом з тим справедливо вказує на те, що «широке коло питань чекають та своє докладне опрацювання» (с. 30-31), що власне, й актуалізує його дослідження.

Огляд джерельної бази монографії побудований на методиці системно-структурного аналізу. Автор виокремлює три основні джерельні комплекси: «конкретний текст», «великий текст» та «історико-культурний контекст». Для Автора найбільш важливим серед названих комплексів джерел є перший, котрий безпосередньо характеризує М. Кордубу як історіографа, археографа та джерелознавця. Йдеться про тексти концептуального й узагальнюючого характеру, різнопланові аналітичні студії, опублікований ним емпіричний матеріал (тексти документів та результати топономастичних експедицій), інформаційні повідомлення про діяльність наукових установ, рецензії і критичні матеріали та інше. Саме останні (рецензії та критичні матеріали) на сьогодні, вважає автор, у великій мірі недооцінені, а якраз вони мають значну евристичну цінність, оскільки містять інформацію про археографічні та джерелознавчі пріоритети, про вимоги вченого до наукової культури дослідника інтелектуальної історії та збирача топономастичного матеріалу, котрі відсутні в його текстах. Похвальним є те, що Ю. Поліщук не обмежився лише опублікованими джерелами, а й відшукав в архівах низку неопублікованих матеріалів, які він використав у своїй роботі.

Другий джерельний комплекс Автор поділив за характером інформації, змістом, походженням та формою існування. Серед цих джерел він особливу увагу звертає на автобіографії М. Кордуби, які зберігаються в архівосховищах і на сьогодні ще не опубліковані. Вони, на його думку, «містять цінну саморефлексію вченого – бачення ключових подій свого професійного шляху» (с. 40). Ще більша інформативність, на переконання Автора, притаманна таким его-джерелам як щоденники, спогади і особливо епістолярій. Саме в них збережена рідкісна інформація про перебіг джерелознавчого пошуку, про обговорення питань по відборі текстів для копіювання, різноманітні особисті побутові проблеми, які нерідко впливають на інтенсивність та результати праці.

Залучення матеріалів третього джерельного комплексу, правомірно вважає Ю. Поліщук, «уможливило максимально стереоскопічно відтворити інтелектуальну атмосферу доби» (с. 45) і більш повно зрозуміти обставини наукових пошуків М. Кордуби. Схвальної оцінки заслуговують слушні авторські пропозиції про публікацію ще не оприлюднених джерел. Автор справедливо констатує, що опрацьована ним джерельна база є вповні репрезентативною та цілком дозволяє реалізувати мету та завдання дослідження.

Приємне враження справляє представлення Автором методології власного наукового пошуку, чітке її окреслення як концептуальної моделі (досліджувана проблематика розглядається ним в рамках нової культурно-інтелектуальної історії), так і конкретного методологічного інструментарію (принципи, методи, методологічні техніки), за допомогою якого він узагальнював зібраний матеріал. На нашу думку, проведений Ю. Поліщуком огляд історіографії та джерельної бази дослідження засвідчив глибоке знання обраної теми та достатнє володіння ним методикою історіографічного дослідження.

Другий розділ «Українська історіографія XIX – першої третини XX ст. в інтерпретації М. Кордуби» Автор поділив на три підрозділи, в яких послідовно проаналізував візію вченого української романтичної, позитивістської та модерної історіографії, як складової загальноєвропейського історіографічного процесу. Він зазначив особливість її трактування М. Кордубою, як поєднання концептуального, персоніфікованого та інституційного підходів.

У роботі зауважено, що вчений розпочав розгляд української романтичної історіографії з Наддніпрянщини, представляючи її через призму наукової діяльності М. Максимовича, П. Куліша, Т. Шевченка, М. Костомарова. Автор наголошує на затребуваності в подальшому висновків М. Кордуби щодо окремих аспектів історіографічної праці цих знакових постатей, свідченням чого є численні покликання на його роботи сучасними дослідниками, наведеними в монографії.

Ю. Поліщук правомірно стверджує, що М. Кордуба був одним із перших, хто звернув належну увагу на українську романтичну історіографію Галичини, представлену аналізом праць Д. Зубрицького, А. Петрушевича, І. Шараневича. Зазначивши їхні здобутки і упущення, вважає

Автор, М. Кордубі вдалося показати вітчизняну історіографічну традицію в її обох регіональних вимірах.

Цікавими є спостереження Автора стосовно української історіографії другої половини XIX – початку XX століття, яка перебувала під впливом позитивізму. Для М. Кордуби вона представлена дослідженнями В. Антоновича та М. Грушевського. Варто підтримати думку Автора про те, що цим біоісторіографічним студіям притаманні глибокі концептуальні і джерелознавчі підходи, і що їх можна віднести до жанру інтелектуальної біографії, який є досить популярним серед сучасних дослідників.

Узагальнюючи здійснений М. Кордубою аналіз міжвоєнної української історіографії, Ю. Поліщук виправдано констатує цілковите новаторство вченого, якому вдалося збалансовано представити ключові аспекти тогочасного історіографічного процесу – інституційний, персональний та концептуальний. Автор вірно наголосив на соборницькій домінанті історіографічного дискурсу вихованця львівської історичної школи: незважаючи на роз'єднаність державним кордоном, наукову працю він представляє як єдиний органічний процес. Не обійшов увагою Автор і франкомовних праць М. Кордуби про розвиток українських студій у міжвоєнний час по обидва боки збручанського кордону. Оцінюючи ці тексти, він справедливо відзначив, що вони вперше відкрили для західноєвропейських інтелектуалів різноплановість української гуманітаристики під більшовицьким і польським пануванням, як свідчення непереборності українського творчого духу.

У третьому розділі Автор реконструює процес становлення Кордуби-археографа, який пройшов науковий вишкіл під керівництвом М. Грушевського у Львові, у Віденському університеті, а згодом у тісній співпраці з Археографічною комісією НТШ. Похвально, що тогочасні архівні пошуки вченого автор відтворює переважно за його розлогим листуванням, особливо зі своїм вчителем. Він правомірно стверджує, що найбільшим археографічним досягненням М. Кордуби є надзвичайно цінний корпус джерел (602 документи) про зовнішню політику Б. Хмельницького, зібраний у віденських, львівських і московських архівах. Досить влучно Автор зауважив, що публікаторські засади М. Кордуби дещо відрізнялися від настанов керівника проекту М. Грушевського, який сповідував принцип Л. Ранке «калькової передачі тексту». Молодий історик орієнтувався на більш модерні підходи, які використовували німецькі та французькі археографи – передавати зміст деяких документів в анотаційному варіанті, якщо їх історична цінність містилася не в розлогіму тексті, а в змісті.

Заслугує схвалення те, що археографічні пошуки М. Кордуби в міжвоєнний час, особливо його співпрацю з Археографічною комісією ВУАН, Автор відтворює за протоколами цієї наукової установи та за взаємним листуванням між колишнім учнем і учителем. Ю. Поліщук також належно поцінував діяльність М. Кордуби як організатора археографічної роботи у Львові. Очолюючи Археографічну комісію НТШ, йому вдалося, стверджує Автор, налагодити її ефективну роботу у вкрай несприятливих суспільно-політичних і матеріальних умовах.

Розглядаючи в окремому розділі джерелознавчі студії М. Кордуби, Автор переконливо довів, що вони є найбільш новаторською складовою його наукової спадщини. Якщо в історіографії та археографії, констатує він, вчений мав видатних попередників, то в питаннях теорії джерелознавчої праці, він був одним із перших. Ключові проблеми джерелознавства, а саме чітке окреслення поняття історичного джерела, їх класифікація та систематизація, наукова критика та методика опрацювання знайшли у творчому доробку М. Кордуби ґрунтовне, як на той час, висвітлення. Позитивної оцінки заслуговує те, що Автор опрацював значну кількість рукописних матеріалів, які зберігаються в архівах, зокрема, рукописи лекцій для студентів, недруковані статті теоретично-джерелознавчого змісту тощо.

В окремому підрозділі Ю. Поліщук ретельно проаналізував фактично піонерську роботу М. Кордуби у галузі теорії та практики дослідження такого виду джерел як топонімічні. Він справедливо зазначив, що у своїх фундаментальних студіях над українською топонімікою вчений уперше комплексно поставив і значною мірою розв'язав питання фіксації, класифікації та інтерпретації цього виду джерел. Можемо погодитись із Автором, що праці М. Кордуби з топоніміки вповні заслуговують вважатись за найбільш актуальну для сьогодення частину його творчої спадщини.

У підсумковій частині автор наводить змістовні висновки, які є виваженими і переконливими. Слід зазначити й те, що Ю. Поліщук виділив дослідницькі перспективи та резерви саморозвитку для подальших досліджень.

Позитивно оцінюючи роботу в цілому, хотілося б висловити декілька зауважень. Так, в цілому відзначаючи ретельність проведеного історіографічного аналізу стосовно досліджуваної проблематики, все ж вкажемо на певну побіжність оцінок здобутків діаспорного кордубознавства. На наше переконання, на самостійну авторську увагу цілком заслуговують численні тексти мемуарного характеру, написані вихованцями М. Кордуби. Для прикладу

..... згадаємо «Пропам'ятну книгу гімназії Сестер Василіянок у Львові» (Нью-Йорк-Париж-Сидней-Торонто, 1980), котра випала з поля зору Ю. Поліщука.

Ще одне – визнаючи ретельність реконструйованого Ю. Поліщуком бачення М. Кордубою специфіки інституційних процесів в українській гуманітаристиці міжвоєнного часу, вкажемо на потребу порівняльного аналізу поглядів галицького вченого та інших – галицьких, діаспорних та, особливо, наддніпрянських – літописців вітчизняної Кліо того часу. Бо тільки співставлення спостережень М. Кордуби з інституційними рефлексіями М. Грушевського, О. Гермайзе, В. Заїкіна, І. Крип'якевича та інших обсерваторів дозволить нам вірно оцінити оригінальність історіографічної аналітики М. Кордуби.

Цілком погоджуючись з наведеною Автором характеристикою Кордуби-топономаста як новатора та визнаючи слушність висловленої тези про те, що доробок галицького вченого як джерелознавця є найбільш актуальною складовою його спадщини, все ж вважаємо за необхідне проілюструвати дані твердження прикладами з сучасної україніки, бо інакше вони виглядають як результат певної ідеалізації постаті М. Кордуби з боку його дослідника.

Втім, висловлені зауваження та побажання в жодній мірі не впливають на високу загальну оцінку рецензованої роботи. Підсумовуючи, висловимо переконання в тому, що монографія Ю. Поліщука, без сумніву, буде цікава і корисна для сучасних дослідників інтелектуальної історії Центрально-Східної Європи.

Василий Педич

Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

Виктория Тельвак

Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

Полищук Ю. А. Мирон Кордуба как историограф, археограф и источниковед. – Черкассы: Изд. Ю. Чабаненко, 2019. – 274 с.

Аннотация. В статье прорецензирована монография Юрия Полищука, посвященная изучению историографической, археографической и источниковедческой деятельности Мирона Кордубы в контексте развития исторической науки в Украине в конце XIX - в первой половине XX ст. Проанализирована структура книги и методология научного поиска. Отмечена научная новизна исследования, изложены некоторые замечания и пожелания. Сделан вывод, что монография Ю. Полищука является комплексным исследованием актуальной научной проблемы: проанализированы работы предшественников, исследовано значительное количество рукописных материалов, которые хранятся в архивах, предложен аргументированный вывод о феноменальности вклада М. Кордубы в отечественную историческую науку, указано исследовательские перспективы дальнейшего изучения темы.

Ключевые слова: Мирон Кордуба, Юрий Полищук, историография, археография, источниковедение.

Vasyl Pedych

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
PhD (History), Assistant Professor (Ukraine)

Viktoriia Telvak

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
PhD (History), Assistant Professor (Ukraine))

Polishchuk Yu.A. Myron Korduba as a historiographer, archeographer and Source studies historian. – Cherkasy: Kind. Y. Chabanenko, 2019. – 274 p.

Abstract. The article reviews Yuri Polishchuk's monograph on the study of Myron Korduba's historiographic, archeographic and Source studies activities in the context of the development of historical science in Ukraine at the end of late nineteenth and beginning of twentieth centuries. The structure of the book and the methodology of scientific research are analyzed. The article reviews scientific novelty of the study, provides comments and remarks. It concludes that the monograph of Yu. Polishchuk is a complex study of the actual scientific problem: it investigated the diverse historiographical achievements of the predecessors, as well as a considerable number of manuscript materials stored in the archives, it provided a well-argued conclusion about the phenomenal contribution of M. Korduba to the national history and outlined the possibilities for further elaboration of the topic.

Key words: Myron Korduba, Yurii Polishchuk, historiography, archeography, Source studies..

Статтю надіслано до редколегії 10.01.2020 р.

Статтю рекомендовано до друку 12.02.2020 р.